

Рень Лариса Василівна,

*кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри соціальної педагогіки
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г. Шевченка*

Особливості гендерної соціалізації дітей у закладах соціального захисту

Прагнення України приєднатися до європейської співдружності потребує впровадження базових принципів демократії, прав людини у вітчизняне законодавство, що нерозривно пов'язано з подоланням гендерної ієрархії. Особлива увага має приділятися проблемі створення однакових умов для представників обох статей як рівних у правах і можливостях. Гендерний компонент ураховується ООН як один з головних показників в оцінці рівня розвитку країни. Усе це актуалізує включення гендерного складника в процес входження індивіда в соціальне середовище й ефективну взаємодію з ним. Означена проблема стосується також соціально занедбаних дітей, які перебувають у закладах соціального захисту. Дослідженню проблеми гендеру, гендерної рівності присвятили свої наукові праці Ю.Альошина, В.Гайденко, О.Здравомислова, П.Горностаї, В.Кравець, О.Луценко, Н.Маркова, Л.Юда та ін. Різні аспекти соціального виховання обездолених дітей вивчали Л.Завацька, Л.Канішевська, А.Капська, Б.Кобзар, І.Пеша, В.Яковенко, Т.Янченко та ін. Актуальність питання соціалізації дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах (безпритульність, сирітство) і, зокрема, її гендерного аспекту, зумовлює потребу його подальшого вивчення. А відтак *метою* нашої статті є характеристика гендерної соціалізації вихованців закладів соціального захисту, виявлення її особливостей.

Гендерна соціалізація – це процес інтеріоризації дитиною соціокультурних нормативів поведінки стосовно певної статі. Через освоєння стереотипів статево-рольової поведінки відбувається соціалізація статевої свідомості та самосвідомості особистості. Як

вважає В.Кравець, тендерна соціалізація - це процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість, що допомагає їй засвоїти норми, правила поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення статей у суспільстві, робить повноцінним чоловіком чи жінкою і прилучає її до усталеної системи тендерних ролей [3,с.11]

Метою тендерної соціалізації є гармонізація взаємодії представників обох статей, подолання конфліктних ситуацій, що спричиняються тендерними стереотипами, створення рівних можливостей для розвитку хлопчиків та дівчаток, орієнтованих на кожную дитину як індивідуальність. При цьому слід враховувати певні особливості кожної статі. Так, дослідник Д.Колесов, вивчаючи психологічні відмінності між хлопчиками і дівчатами, виокремлює такі їх різновиди:

1. У сприйнятті простору і часу. Ці відмінності помітні вже з раннього віку: хлопчики надають перевагу іграшкам, які уособлюють в собі переміщення, вплив, перетворення - машини, літаки, різні інструменти, зброя; дівчат приваблюють ті іграшки, які є імітаційними моделями живих істот - ляльки, звірятка, а також засобів побуту - меблі, посуд та ін.

2. У спрямованості інтересів. За цим параметром дівчата схильні до піклувальної діяльності, міжособистісних взаємин; їхнє тяжіння до всього живого носить інтуїтивний характер і виявляється в будь-який момент життєдіяльності. Вони більш схильні до збереження цілісності речей, надаючи перевагу модифікації їх зовнішнього вигляду. У хлопчиків потяг до живого має характер усвідомленого інтересу, їх цікавить будова іграшки, а вже потім її призначення.

3. У поведінці. Загалом рівень морального розвитку індивіда не залежить від статевої належності. Тому «немає ніяких підстав у цьому плані ставити одну статтю вище іншої, незважаючи на те, що самі моральні поняття формуються дещо раніше у дівчаток» [1 ,с.42].

Автор водночас звертає увагу на те, що, хоча чоловіча й жіноча статі психологічно багато в чому різні, загалом вони «рівнозначні та рівноцінні, по-різному доповнюють одна одну в тій чи іншій життєвій ситуації» [1, с.44]. Тому для ефективного виховання

ці відмінності мають ураховуватися, починаючи від раннього віку. Окрім того, розвиток дитини будь-якої статі припускає соціалізуючий вплив обох батьків, один з яких максимально враховує неповторність, своєрідність сина або дочки, а другий - допомагає схваленню необхідних стандартів, стереотипів поведінки, засвоєння правил і норм.

Перебування дітей у закладах соціального захисту - притулках та центрах соціально-психологічної реабілітації - деформує процес тендерної соціалізації і носить деприваційний характер. Обмежена взаємодія вихованців із соціальним середовищем впливає на відсутність у дітей соціального досвіду, у тому числі й у сфері тендерної соціалізації, що відповідно позначається на спілкуванні, діяльності, взаємодії з іншою статтю.

Н.Павлик визначила типові характеристики гендерної соціалізації дитини в сиротинці, до яких відносяться: відсутність базису для засвоєння тендерних моделей поведінки; висока залежність дитини від середовища установи; заміна ролей вторинних агентів соціалізації на первинні; підміна зразків природної (автентичної) поведінки людини на професійно орієнтовану; фемінізація кадрового складу закладів соціального захисту; вторинність особистості щодо колективу; стеріотипізований вплив групи на поширення девіантних форм поведінки знедолених дітей [4].

Слід зазначити, що вихователі притулків та центрів соціально-психологічної реабілітації як головні агенти соціалізації виступають як продукт більш ранньої і, можливо, більш гендерно-дискримінаційної системи цінностей. Вони можуть бути не згодні зі змінами в сфері тендерних норм, які відбуваються у суспільстві, що цілком переноситься на професійну діяльність.

Окрім того, дослідження виховного процесу в закладах соціального захисту показало, що педагогічні працівники часто обирають роздільне навчання й виховання як найбільш оптимальне для дезадаптованих дітей. Як стверджує І.Кон, роздільне навчання й тендерна сегрегація ускладнюють формування у дітей комунікативних навичок, необхідних чоловікам і жінкам, для ефективної спільної діяльності. Нові

соціальні стосунки передбачають рівність і не можуть будуватися згідно з домостроївськими рецептами. Незважаючи на те, що традиційні образи чоловіка та жінки виглядають привабливо, вони односторонні й нерідко дисфункційні. Автор також звертає увагу на наслідки роздільного навчання, що спричиняє зростання гомоеротизму та гомосексуальності, причому серед хлопців такі стосунки часто набувають небезпечних насильницьких форм [2].

Тривалість перебування дитини в притулку носить індивідуальний характер, але не повинна перевищувати 90 діб. Перебування ж у центрі соціально-психологічної реабілітації може становити 9 місяців (стаціонарна) та 12 (денна) форма. Проте специфіка роботи й головні завдання, що стоять перед цими закладами (створення належних житлово-побутових та психологічних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, надання їм можливостей для навчання, праці, змістовного дозвілля), зумовлюють труднощі в упровадженні комплексної програми з тендерної соціалізації та моніторинг її ефективності. На нашу думку, необхідною умовою результативної тендерної соціалізації вихованців таких закладів є педагогічна діяльність працівників, які своїм ставленням, моделями поведінки та методами виховання будуть закладати необхідний для цього фундамент та наповнювати потрібним змістом механізми соціалізації.

Отже, проблема соціалізації дітей різних статей, особливо соціально занедбаних неповнолітніх, є доволі складною та актуальною в соціально-педагогічній науці. Наразі можна констатувати просування й утвердження тендерного підходу в освітній галузі та спростування статево-рольової теорії. Проте в закладах соціального захисту питання тендерної соціалізації вихованців не є пріоритетними, що негативно впливає на цей процес. Від того, як педагогічні працівники зможуть дохідливо й зрозуміло пояснити дітям різні життєві явища у взаєминах статей, власним прикладом і переконаннями продемонструвати відповідні до тендерного підходу моделі поведінки - залежатиме й формування статевих установок вихованців, розуміння ними своїх обов'язків.

Використана література:

1. Колесов Д. Хлопчики та дівчатка: психологічні розходження / Д.Колесов // Відкритий урок. - 2007. - вересень. - С.37-44.
2. Кон И. Совместное и раздельное обучение: научно-теоретические основы [Электронный ресурс] / И. Кон. - Режим доступа: <http://sexology.narod.ru/infol57.html>
3. Кравець В. П. Тендерна педагогіка : [навч. посіб.] / В. П. Кравець. - Тернопіль: Джура, 2003. - 416 с.
4. Павлик Н.П. Тендерна соціалізація вихованців закладів державного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс] / Н.П.Павлик // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. - Вип. 159 (3). - Режим доступу: <http://elib.rary.nubip.edu.ua/12334/1/Ипnp.pdf>

*Данильченко Тетяна Вікторівна,
доцент, кандидат психологічних наук, завідувач
кафедри соціальної та практичної психології
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г. Шевченка*

Особливості відображення тендерних ролей в шкільних підручниках (на прикладі української мови)

Перед сучасним українським суспільством постала проблема переосмислення традиційних ролей чоловіка та жінки. Актуальною стала реалізація принципу тендерної рівності (паритетності тендерних ролей) в закладах освіти. Останні 30 років спостерігаються значні зміни в розподілі тендерних обов'язків та тендерних очікуваннях. Як правило, до нових соціальних змін більш чутливим виявляється молодше покоління, тому проблема тендерних стереотипів у дітей та підлітків привертає увагу вчених [1, 2, 4, 10]. Слід зазначити, що психологів цікавить як зміст тендерних очікувань [1], так і фактори їх формування [7, 10].

У підлітковому віці відбувається подальше становлення тендерної ідентичності: триває процес ідентифікації з іншими людьми, які